
A románok és Európa. Egy meglepő történet

A dunai népek történetírásában hosszú múltra tekint vissza az egyes nemzetek történeti fejlődésének párhuzamba állítása a nyugat-európai „civilizációs modellel”. A számos tekintetben mintaként szolgáló *Occidens* államai, amelyek már az újkor hajnalán elindultak a nemzetállammá való átalakulás útján, azonban egy merőben más fejlődési pályát jártak be, amelynek feltételei a kelet-közép-európai régió népeinek számára nem voltak adottak. Az alapvető struktúrák hiánya világít rá voltaképpen arra a sajátos fejlődési modellre, amely a dunai népek történetét jellemzi, és amelyben egy egyedi színpoltot képvisel a román nemzet históriája. A közelmúltban megjelent munkájában *Lucian Boia* is komparatív megközelítést alkalmazva mutatja be a román nép történetének meghatározó momentumait, amelyben egyebek mellett érinti a román nép eredetének máig vitatott kérdését, a román nyelv kialakulásának fontosabb állomásait, a történeti fejlődés során adaptált különböző modellek beágyazottságát a mai román társadalomban, illetve a nemzeti kisebbségek kérdéskörét. *Lucian Boia*, a Bukaresti Tudományegyetem Történettudományi Karának professzora már munkásságának kezdeti szakasza óta a román történelemszemléletben való paradigmaváltás szükségességét hangsúlyozza. Az eleinte az új- és modernkori román nemzeti mozgalmak regionális kapcsolataival, illetve a modernkori román politikátörténettel foglalkozó szakember kutatásaiban idővel egyre nagyobb szerepet kapott a román nemzettudat, a nemzeti önértékelés kérdéskörének vizsgálata. Egyik legismertebb, később magyar nyelven is megjelent *Történelem és mítosz a román köztudatban*¹

¹ A számos kiadást megélt kötet első megjelenésére ld. *Lucian Boia: Istorie și mit în conștiința românească*. Editura Humanitas, București, 1997. Magyar nyelvű kiadására ld. *Lucian Boia: Történelem és mítosz a román köztudatban*. [ford. András János] Kriterion, Bukarest (Kolozsvár), 1999.

(*Istorie și mit în conștiința românească*) című munkájában a román nemzeti mítoszok szigorú kritikai elemzésével, illetve az eredetkérdést körülengő tabuk ledöntésével igyekezett rávilágítani a román történelmi kutatásokban alkalmazott hagyományos megközelítések korszerűtlenségére, egyszersmind a történelmi munkák szükségszerű revíziójára. A román történettudomány prominens képviselői természetesen kétséggel fogadták az írást, és elmarasztalták a szerzőt a meglátásuk szerint tudományosan megalapozatlan kritikái, illetve nemzetellenes hangvétele miatt. Az őt ért heves bírálatok ellenére Boia ugyanakkor továbbra is kitartott álláspontja mellett, és különböző közéleti, illetve tudományos fórumokon szüntelen hangot adott abbéli meggyőződésének, hogy a román történettudomány megújítása nem várthat magára. Az utóbbi évtizedekben számos kötet, tanulmány, illetve cikk jelent meg a neve alatt többek között román, francia, angol és magyar nyelven. Az alábbiakban bemutatásra kerülő, a Humanitas Kiadó gondozásában napvilágot látott írás a szélesebb olvasóközönségnek szánt tematikus munkáinak sorába illeszkedik, amelyben – ahogy a szerző a bevezetőben utal rá – a 2012-ben megjelent *Miért más Románia?*² (*De ce este România altfel?*) című esszékötetének gondolatiságához kapcsolódva, a román történelem európai kontextusban való értelmezését igyekszik újabb szempontokkal gazdagítani.

A kötetben kilenc hosszabb-rövidebb esszé kapott helyet, amelyek habár különböző kérdésköröket ölelnek fel, mégis koherensen illeszkednek egymáshoz. Az első fejezetben (*Biológia vagy kultúra?*) Boia a román nép eredetének vázlatos áttekintését adja, bemutatva a *dákoromán kontinuitás elmélet* kikristályosodásának fontosabb szakaszait, amely során a román nép etnikai homogenitásának, tisztán római eredetének tézisének fokozatosan felváltotta a szintén antik gyökerekkel rendelkező dák néppel való keveredés lehetősége. A szerző emellett hangsúlyozza, hogy a nyelvi örökség, illetve a genetikai származás ugyan egy nemzet történetének alapvető komponensei, mégis szükséges őket külön tárgyalni, és véletlenül sem szabad őket összemosni. A következő fejezetben (*A román nyelv furcsasága*) a

2 Lucian Boia: *De ce este România altfel?* Editura Humanitas, București, 2012.

Magyar nyelvű kiadására ld. Lucian Boia: *Miért más Románia?* [ford. Rostás-Péter István] Koinónia, Kolozsvár, 2013.

szerző a román nyelv kialakulásának fontosabb mozzanatait igyekszik az olvasó elé tárni, különös tekintettel a XIX. század utolsó harmadában kibontakozó nyelvújító mozgalmakra. Habár Boia sem kételkedik abban, hogy a román nyelv alapvetően latin eredetű, és mint ilyen, a kelet-közép-európai régióban élő, döntően szláv nyelvet beszélő népek tengerében külön nyelvi szigetet képez, rámutat arra, hogy a szoros nyelvi kölcsönhatások következtében az elenyésző számú magyar, német és török kölcsönszavak mellett számottevő szláv kifejezés is beépült a román közbeszédbe. A nyelvújítás során a szláv eredetű szavak többsége azonban fokozatosan kiszorult a köznyelvből, és helyüket latin, elsősorban francia eredetű neologizmusok vették át. A szláv eredetű szavak marginalizálódása azonban nem jelenti azt, hogy teljesen kikoptak volna a román nyelv szókészletéből, sőt, Boia nem egy példát hoz arra a jelenségre, amikor a neologizmusok ellenében a beszélt nyelvbe beágyazódott szláv eredetű kifejezések (*iubire* 'szeretet', *război* 'háború', *vreme* 'időjárás') maradtak használatban.

A következő két esszében a szerző a román nép történeti fejlődése során adaptált különböző modellekről értekezik. Az első esszé (*A modellek körhíntája*) gerincét voltaképpen azok a „civilizációs modellek” alkotják, amelyek valamilyen módon hatással voltak a román nemzettudat kialakulására. E tekintetben az első, és talán a legfontosabb elem a román népnek az ortodoxiához való ragaszkodása, amely egyszersmind jelzi, hogy a román nemzet alapvetően a keleti (bizánci) kultúrkör gyermeke, ámbár az évszázadok során számos nyugati hatás is érte. A modellek felületes átvétele, illetve az elsősorban a kultúra terén tetten érhető gyakori irányváltoztatás végül egy olyan elegyet hozott létre, amelyben ugyan a nyugati vonások kerülnek a felszínre, a mélyebb struktúrákban azonban a keleti jelleg dominál. A következő részben (*Az elegyedés művészet*) Boia számos érzékletes példával szemlélteti ennek a keveredésnek a pozitív és negatív hatásait, előtérbe helyezve azt a kontrasztot, amely máig jellemző a kultúra és az építészet mellett a román konyhaművészetre, illetve amely kettősség voltaképpen áthatja az egész román társadalmat.

Ezt követően három kisebb volumenű esszében a román nemzeti kisebbségek múltjáról és jelenéről, illetve az államhatalom és a többségi társadalom irányukba mutatott magatartásáról kapunk egy vázlatos áttekintést. Az első írásban (*Kisebbségek*) az 1930. évi összeírás adatait elemezve kiemeli a szerző, hogy míg a Regátban a román etnikum aránya meghaladta a 90 százalékot, más régiókra inkább az etnikai sokszínűség volt jellemző. Emellett rámutat arra a jelenségre, hogy habár a román népesség az erdélyi részeken is abszolút többséget alkotott, a városokban elsősorban a magyar, illetve a szász etnikum volt a meghatározó. Más régiókban, mint például Bukovinában és Besszarábiában, a román népesség mellett pedig jelentős számú ukrán és a zsidó kisebbség élt, utóbbi elsősorban a városias települések környezetében. Ezt követően egy néhány oldalas esszében (*Jók vagy rosszak vagyunk?*) Boia a tolerancia kérdéskörét vizsgálva arra keresi a választ, hogy a román nép a különböző etnikumokkal való együttélés során mennyiben felelt meg az elfogadás kritériumainak. Meglátása szerint a román társadalmat e tekintetben is egy kettősség jellemzi: míg a nyugati „elemek” irányába a feltétlen elfogadást, nyitottságot képviseli, addig a vele évszázadok óta együtt élő etnikumokkal szemben felettebb ellenséges magatartást tanúsít. Erre a múlt század elején tapasztalható, a romániai zsidó közösségek felé irányuló intoleranciát, illetve a román társadalomban egyre nagyobb teret nyerő antiszemitizmust hozza példaként, hangsúlyozva azon meggyőződését, hogy habár a román nemzet a tolerancia köntösét magára húzva az elfogadást hirdeti, mégis fogékony a nacionalizmus különböző extremitásaira. Végül a harmadik írásban (*Újból a kisebbségekről*) a magyar és a szász etnikum jelenlegi és közelmúltbeli állapotát bemutatva, valamint a jelenkori román nemzetiségi politikát párhuzamba állítva más európai uniós országok nemzetstratégiai célkitűzéseivel a szerző átfogó képet ad az olvasónak a román állam és a nemzeti kisebbségek viszonyáról, mindvégig hangsúlyozva azon meggyőződését, hogy a különböző népcsoportok, kiváltképp a markáns kulturális identitással és etnikai öntudattal rendelkező, rendszerint földrajzilag is elkülönülő kisebbségek igenis fontos részét képezik a román történelemnek.

A két záró esszében a szerző a *föderalizáció* lehetőségének kérdéskörét (*Föderalizálódjunk?*), illetve a jelenkori román politikai rendszer dilemmáit vizsgálja (*A Dragnea kísérlet*). Az erős regionális hagyományokkal rendelkező tartományokból összeállt Nagy-Románia mindmáig küzd a nyelvi és kulturális örökségüket ápoló kisebbségek, ezek közül is elsősorban az egy tömbben élő magyar anyanyelvű etnikum autonómiatörekvéseivel, amelyeknek legcsekélyebb megvalósulása a nemzeti egységben gondolkodó román nép szemében árulást jelent, egyszersmind a román nemzetállam szétesésével fenyeget. A román politikai elit tehát, tekintettel a többségi társadalom e kérdésben megnyilvánuló „történelmi érzékenységére”, a federalista államszerkezet ellenében az egységes nemzetállam dogmáját tűzte zászlajára, előirányozva a nemzeti kisebbségek, ha kell, erőszakos asszimilációját is. Mindazonáltal a kulturális téren meglévő egyre mélyülő szakadékok áthidalására irányuló törekvések a nemzeti ideológia előtérbe helyezésével párhuzamosan kiszorultak a politikai diskurzusból, holott például egyebek mellett az írni-olvasni tudók regionális megoszlásában, az 1930. évi népszámlálás adatai szerint, szembetűnő aránytalanságok mutatkoztak. Ami a társadalom és a politika kapcsolatát illeti, Boia meglátása szerint a modernkori román politikatörténetben jelentkező anomáliák elsősorban a nyugati minták felületes átvételéből adódnak, amelyek ha valamilyen formában be is épültek a román társadalomba, az általuk támasztott alapvető szabályok megkerülése, avagy áthágása mára már mindennapos gyakorlattá vált. Nem meglepő tehát, hogy a társadalom fokozatosan eltávolodik a politikától, illetve hogy alapvetően bizalmatlan a politikusokkal szemben, akik közül egyébiránt sokan a kommunista rendszerben is tisztséget viseltek, azonban az elszámoltatás (*lustráció*) elmaradásával a mai napig vezető pozíciókat tölthetnek be.

Összegezve elmondható, annak ellenére, hogy a munka elsősorban ismeretterjesztő tartalmat közvetít, komplexitásában, illetve szemléletmódjában egy tudományos értekezés kritériumait is kimeríti. A terjedelem, az egyes esszék volumene szintén a tárgyalt kérdéskörök vázlatos áttekintését ígérik, azonban a számtalan utalás, a gondolatok koherens, következetes bemutatása mégis sejtetik a szerzőnek a

vizsgált kérdésekben való jártasságát, illetve megkérdőjelezhetetlen szakértelmét. A markáns kritikai hangvétel, a gyakori, már-már szarkasztikus kiszólások, amelyek egyébiránt Boia számos munkáját jellemzik, sok esetben aktuális problémákra, a román közgondolkodást átható jelenségekre igyekeznek felhívni az olvasó figyelmét úgy, hogy mindeközben nem törik meg a szöveg dinamikáját, sőt, inkább színesítik az összképet. A kötetbe foglalt esszék, már csak műfaji sajátosságaik miatt is, kevés hivatkozást tartalmaznak, a szerző rendszerint csupán abban az esetben alkalmazza őket, amikor adatokat, vagy szószerinti idézetet közöl. Ugyanakkor egyes kevésbé kibontott kérdéseknél Boia többször utal saját munkáira, amelyek elősegítik az adott kérdéskörben elmerülni szándékozó olvasó további tájékozódását. Mindent összevetve tehát a kötet rendkívül izgalmas vázlatot ad a román történelem legvitatottabb kérdéseiről, olyan, a hagyományos román történelemszemlélettől eltérő megközelítést alkalmazva, amely nem fél a konvenciókat elutasítani, és amely szigorúan a tudományos tényeket részesíti előnyben a szubjektív elemek ellenében. Tanulságos munka, amely ugyan a szélesebb olvasóközönségnek szól, de remélhetőleg mind a román, mind a nemzetközi tudományos életben visszhangra talál.

Lucian Boia: *România și Europa. O istorie surprinzătoare* (A románok és Európa. Egy meglepő történet) Editura Humanitas, București, 2020. 46 o. (80 o.) ISBN 978-973-50-6837-0 [epub] (ISBN 978-973-50-6814-1)

Bandi Kristóf Bálint